

Вірити й довіряти

В'ЯЧЕСЛАВ ГРИНЕВИЧ

23 ЧЕРВНЯ 2021

Необхідно розмірковувати про негативні факти, щоб осмислювати їх і шукати розв'язань. Лише тоді вони перестануть бути каменем спотикання.

Phuc Cao Le Dieu

За даними компаній «Ipsos» (дослідження 2019 року), «Gallup» (2020) і «Edelman» (2020), довіра до соціальних інститутів останніми десятиліттями падає. Дослідження «Edelman» показує, що лише 46 % людства довіряють релігійним лідерам (лише політики набрали менше,

42 %; бізнесмени й журналісти — по 51 %). Коли європейців, вихованих у релігійних середовищах, запитали, чому вони втратили віру, четвертою найбільш цитованою причиною (її назвали 53 % респондентів) стали «скандали, пов'язані з релігійними установами і їхніми лідерами» (2018).

Із другого боку, статистика Католицької Церкви, опублікована 2019 року, показує, що католиків у світі більше: зараз їх понад 1,3 мільярда. Утім, 2018 року тільки 18 % європейців, що називали себе християнами (а таких була майже половина), регулярно ходили до храму. Імовірно, ситуація трохи змінилася за час пандемії: дослідження 2020 року показало, що в час глобальної небезпеки люди прагнуть заповнити духовну порожнечу. Коли ковід ширився світом, Гугл у півтора раза частіше стали запитувати про «молитву».

Що ж означає довіряти Церкві? Церква — це унікальний організм, таємниця, у якій оприсутнюється Бог. Але це також парадоксальна інституція, де зустрічаються святість і гріх. Її парадокс проявляється в різноманітних ситуаціях — зокрема, у проханні про прощення, яке святий Йоан Павло II висловив на початку Ювілейного року 2000. Зло в Церкві проковує згіршення й неминуче призводить до втрати довіри. Але віра, закорінена в Господі та Його обітницях, дозволяє переосмислити поняття зла, не виправдовуючи його, і людину відкрити дар Божого милосердя.

Латинський термін на позначення віри, *fides*, походить від грецького *πίστις*, який, своєю чергою, виростає із санскритського кореня **fid-*, що означає «пов'язувати». І справді, довіра пов'язує, зміцнюючи невпевнену волю. Її можна назвати стрибком у темряві, надією на те, що чиясь майбутня поведінка відповідатиме сподіванням, — а отже, згодою на ризик, для якої визначальна свобідна воля людини. Те, що довіра передбачає ризик, невизначеність і вразливість, робить її крихкою цінністю.

Церква — унікальний організм. І ми зможемо скласти уявлення про тип довіри до неї, лише зрозумівши цю унікальність.

У жовтні 1845 року, після тривалої та неспокійної духовної подорожі, святий Джон Генрі Ньюмен, раніше англіканський священик, перейшов до католицької церкви. За рік до цього він писав у листі: «У мене немає симпатій до римо-католиків. [...] Мені не подобається те, що я чую про них». Приймаючи католицизм, він опинився у складній ситуації, бо зустрівся не тільки з нерозумінням старих друзів, а й із підозрами нових одновірців. Що ж змусило Ньюмена зробити вибір, який призвів до стількох проблем? Постанова шукати істину понад усе, навіть ціною дружби. Він обрав Католицьку Церкву, бо зрозумів, що це Церква апостолів, яка зберігає апостольську ідентичність та віру попри помилки та гріхи служителів.

Ідентичність і місія Церкви

Кардинал Анрі де Любак пропонує сприймати Церкву через призму споглядання, як таємницю. У Новому Заповіті таємниця (таїнство) — це те, що стосується Бога, Його мудрості та спасительного плану: «Говоримо про мудрість Божу в тайні, закриту, що її Бог призначив перед віками нам на славу» (1 Кор 2, 7). Вона вкорінена в Бозі, недосяжна для людей і перевершує їхнє розуміння.

Особа Христа — Його життя, а надто смерть і воскресіння — є таємницею. Адже Він — це справжній «зміст» плану любові Пресвятої Трійці до людей, і саме в Ньому цей план втілюється у життя. За словами Де Любака, «У Христі Бог став для нас таємницею: [...] Особою, Яка робить своє життя видимим і знання про Яку завжди можна буде вивчати, ніколи не вичерпуючи його». Ісус, у Якому невидимий Бог робить Себе видимим, говорить і діє через нас: «Слова, які проказую до вас, не від Себе проказую. Отець, Який перебуває в мені, — Він творить діла. Тож вірте Мені, що Я в Отці, й Отець у Мені. А коли ні, то з-за самих діл вірте» (Йн 14, 10-11).

Христос нерозривно пов'язує Себе з Церквою, бажаючи назавжди залишатися в ній: «Я з вами по всі дні аж до кінця віку» (Мт 28, 20). Доручення, дане учням, першим членам Церкви, походить від місії, яку Він сам отримав від Отця: «Як Мене послав Отець, так Я посилаю вас» (Йн 20, 21). Так воскреслий Господь утверджує Свою присутність: «Хто слухає вас, мене слухає; а хто гордує вами, мною гордує; а хто гордує мною, гордує тим, хто послав мене» (Лк 10, 16). Він оприсутнюється в Євхаристії: «Це — Моє тіло, що за вас віддається. Чиніть це на Мій спомин» (Лк 22, 19); і обіцяє Святого Духа, щоб спільнота святих могла зростати у правді: «Тож коли зійде Той, Дух істини, Він і наведе вас на всю правду» (Йн 16, 13).

Як нагадує II Ватиканський собор, «Церква є у Христі немовби Таїнством, тобто знаком і знаряддям щонайглибшого єднання з Богом та єдності всього людського роду» («Lumen gentium», 1). Головна мета й місія Церкви, отже, полягає не в тому, щоб зв'язати людей моральними законами, а в тому, щоб уможливити кожній особі зустріч із Христом і сопричастя з Ним, звіщаючи Євангеліє. Весь її видимий, інституційний вимір мусить служити проголошенню Христа, засвідчуючи, що Він — це дорога, правда і життя.

Роздумуючи про таємницю Церкви, Анрі де Любак пропонує для її опису просте слово, «найперше у вустах людини: Церква — це моя мати. Так, Церква, уся Церква; минулі покоління передали мені її життя, вчення, приклади, звички й любов. [...] Церква — наша мати, бо вона дарує нам Христа. Вона породжує Христа в нас».

Отже, у Церкві треба шукати перш за все таємницю Божого спілкування з людьми, наречену Христа, матір, яка хоче дати нам справжнє життя через Святого Духа, Який живе в ній. І саме в цьому контексті варто думати про довіру до неї. Парадокс Церкви полягає в тому, що її образ має асоціюватися з Богом, істиною і добром, але часто набуває темних, неясних, навіть скандальних обрисів.

За словами італійського професора Гвідо Джилі, три «рани» заважають бачити ясний образ Церкви: сексуальні скандали, які ставлять під загрозу не лише довіру до церковної адміністрації, а й виховну функцію Церкви; суперечливі підходи до економічних питань — від пишного образу Церкви до фінансових скандалів у ній; зловживання силою впливу на сумління вірян.

Парадокс Церкви і довіра до неї

2000 року святий Йоан Павло II урочисто просив у Бога прощення гріхів із християнської історії: «Як наступник Петра, я прошу цього Року милосердя Церкву, сильну в святості, отриманій від Господа, стати на коліна перед Богом і благати прощення за минулі й теперішні гріхи своїх синів і дочок». Прощення «за розбрат серед християн, за насильство, вчинене у служінні правді, за недовіру й ворожість до послідовників інших релігій».

Звернення папи вписувалось у процес, започаткований на II Ватиканському соборі. У конституції «*Lumen gentium*» вірність і святість Церкви чітко відділено від переступів її членів, як духовенства, так і мирян: «Церква, що охоплює і грішників, водночас і свята, і завжди потребує очищення, а тому постійно іде шляхом покути й оновлення» (8). Звісно, собор не відкрив нічого нового: ще новозавітні послання свідчать про конфлікти, та й у пізніших документах традиції їх достатньо. Анрі де Любак пише: «Мені кажуть, що вона свята, а я бачу, що вона повна грішників. Мені кажуть, що її місія — витягнути людину із земних проблем, нагадувати про покликання до вічності, а я бачу, як вона постійно заклопотана земними речами. [...] Мене запевняють, що вона універсальна, [...] а я часто бачу, як її члени творять закриті групи. Її проголошують незмінною, [...] і раптом вона збентежує вірних оновленнями».

Так, це природний парадокс Церкви. Та як бути медійникам, яким доводиться обговорювати прояви гріха в ній? Що робити з ситуаціями, через які їй відмовляють довіряти, критикують, дорікають поганою поведінкою представників? Звісно, можна протиставляти прикрим історіям приклади позитивного впливу Церкви, свідчення справжньої, щедрої любові до Христа і ближнього, згадувати про внески християнства в розвиток цивілізації. Проте, хоча позитивні

свідчення й мають сенс, необхідно розмірковувати про негативні факти, щоб осмислювати їх і шукати розв'язань. Лише тоді вони перестануть бути каменем спотикання і, як не парадоксально, зможуть провадити до глибшого розуміння таємниці Церкви.

Перш за все необхідно надати теологічне пояснення факту, скандалу, зла в Церкві; по-друге, показати сенс, який ця подія може мати в контексті віри. Спостерігаючи за Богом в історії, помічаємо, що Він ніколи не збирався діяти самостійно, а завжди запрошував до Свого плану людей. Ініціатива належить Йому, «міць згори» — це Його Дух, але відповідь і вірність цій ініціативі й цьому дару залежить від людини. Пригадаймо слова святого Августина: «Той, Хто створив тебе без тебе, не спасе тебе без тебе». Людина здатна відповісти на Боже запрошення до сопричасття лише в межах свободи. А що люди — це соціальні істоти, то й спасіння неминуче має соціальний вимір, адже передбачає міжособистісне спілкування. Церква — це місце, де Боже спасіння здійснюється особисто і спільно.

Який зміст можна надати людським обмеженням, гріхам і помилкам у Церкві? Папа Бенедикта XVI 2010 року міркував про це, звертаючись до жертв насильства і їхніх сімей: «Прошу вас не втрачати надії. Саме в спілкуванні Церкви ми зустрічаємося з особою Ісуса Христа, Який сам став жертвою несправедливості та гріха. Як і ви, Він досі несе рани несправедливих страждань. [...] Він розуміє глибину вашого болю та прагне бути присутнім у вашому житті та стосунках, зокрема й стосунках із Церквою. Я знаю, що декому з вас складно навіть увійти до храму після всього, що сталося. Проте рани Христа, перемінені Його збавеними стражданнями, — це той засіб, завдяки якому сила зла зникає і ми відроджуємося до життя та надії. Я глибоко вірю в цілющу силу Його самовідданої любові — навіть у найтемніших і найбезнадійніших ситуаціях — принести свободу й обітницю нового початку». Бенедикт XVI пропонує людям повернутися до Церкви, щоб зустріти стражденного Христа, здатного любов'ю зламати силу зла, що отрує і паралізує.

Досвід гріха, якого не уникають діти Церкви, зокрема і її служителі, змушує пам'ятати, що суть Церкви полягає не в тому, щоб завоювати послідовників, а в тому, щоб сприяти зустрічі з Христом, і що вона не має жодної іншої мети, окрім Христа. Тож звернімося з проникливішим поглядом — поглядом віри — до пошуку прихованого в Церкві Христа, Який і сьогодні жертвує Себе у слові, в Євхаристії та в милосерді.

У що ми можемо вірити?

Мабуть, найправильніше було б сказати, що треба мати віру. «Віру», а не просто «довіру», бо

Йдеться про ставлення, ґрунтоване на довірі до Бога й на Господній вірності тому, що Він заповів (Мт 16, 18; 28, 18-20; Йн 16, 13). Повсякденна довіра до Церкви базується на очікуванні її доброчесної поведінки; проте, хоча Церква іноді може бути не гідною довіри, вона — нехай це й парадоксально — завжди гідна віри в богословському сенсі.

Щоб вилікувати сприйняття її образу, потрібно в усьому виявляти доброчесність. В управлінні церковними ресурсами, у ясності спілкування, в узгодженості між теоретичними принципами й діями. Довіра базується на видимому, а віра — на невидимому. Віра, на відміну від довіри, залишається назавжди, бо це справді любов до Бога, Який хоче бути присутнім у Церкві попри все.

Ця різниця між простою довірою і богословською вірою може пояснити, чому віра Божого народу така живуча і чому вона не зникає в часи криз і згіршень. Річ у тім, що коріння її — у Господі. Віра дає змогу довіряти вченню Слова Божого, яке пропонує Церква, довіряти Христові в таїнствах. Віра дарує милосердя, яке навіть через рани Церкви розливається на весь світ.

Під час пандемії ми стали свідками потужного знаку, коли Папа молився на безлюдній площі Святого Петра — без натовпу, без урочистої літургії. Він ніби сам представляв цілу Церкву, стоячи перед розп'яттям і образом Богородиці, Матері всіх нас. У цьому знаку прозирає суть Церкви, що вона може дати, чого завжди можна чекати від неї. Перед цим старим і шанованим розп'яттям із римської церкви Сан-Марчелло-аль-Корсо Папа Франциск молився за світ; перед цим самим розп'яттям 2000 року святий Йоан Павло II просив пробачення. Відкрите серце розп'ятого й воскреслого Христа — це джерело всіх благ Церкви, милосердя, що змиває її гріхи та очищує її обличчя, і благодаті, яку Церква благає Господа пролити як прощення і благословення на весь світ.